

Chava Livni

*osobnosti sionistického skautingu
a židovských mládežnických hnutí*

Jitka Radkovičová - Tiki

skautský institut

Obsah

Rodinné kořeny	5
Utahování šroubů	5
Členkou sionistického hnutí Makabi Hacair	6
Kdo zachrání jeden život...	7
Zatčena	7
I když se dožiju sta let, nezapomenu...	8
Všechny cesty vedou do Bratislavy...	9
Doma v Izraeli	10

Zachránit co nejvíce lidí!

Chava Livni (Eva Fürstová)

Eva Fürstová alias Chava Livni

Úvod bych mohla okopírovat ze článku o Mordechajovi Livni, protože Chava už téměř sedmdesát let stojí po jeho boku. Jde nicméně o natolik výraznou osobnost, že si zaslouží úvod vlastní: poprvé jsem se s ní setkala v roce 2012 a věděla jsem, že tohle setkání rozhodně nebude poslední. Nebylo totiž možné napoprvé absorbovat všechno to, co bylo řečeno. Od té doby jsem ani jednou při svých cestách do Izraele nevynechala příležitost mluvit s touto vzácnou ženou – dům rodiny Livniových se stává mojí základnou pokaždé, když jsem v Galileji.

Rodinné kořeny

Chava Livni se narodila 21. července 1926 jako Eva Fürstová do asimilované, německy mluvící židovské rodiny, která v Bratislavě patřila k vyšší třídě. Otec pracoval jako ředitel Bratislavské všeobecné banky a maminka byla v domácnosti, jak bylo tehdy zvykem v lépe situovaných rodinách. Židovství se doma nijak neprobíralo ani nezdurazňovalo: o tom, kteří z přátel jejích rodičů jsou Židé a kteří ne, se Eva dozvěděla vlastně až začátkem války. Eva nejprve chodila do školky a na protestantskou základní školu; německé gymnázium, kde polovina žáků ve třídě byli Židé, už nedostudovala. Dál než do sekundy se nedostala, protože situace se dramaticky změnila v neprospěch studentů židovského původu:

„Jedného dňa sme prišli ráno do školy a stáli tam Nemci v tých bielych pančuchách a v tých ich uniformách a každého z nás sa pýtali: ty si Žid? Ty si Židovka? A kto áno, kto povedal, že áno, tak musel ísť nabok a nič. Nepustili ho dovnútra.

Tá škola mala taký malý balkón na prvom poschodí a po nejakom čase tam vyšiel riaditeľ školy. Myslím, že to bolo prvýkrát, čo som videla dospelého človeka plakať. S plačom hovoril: verte mi, to nie je moja iniciatíva, toto sa mi stalo a ja sa vzdávam mojej úlohy a môžem len dúfať, že sa veľmi skoro všetci vrátite a že bude po všetkom.“

Jenže nebylo. Naopak. Všechno mělo být ještě horší, protože se psal teprve rok 1939.

Utahování šroubů

Tak jako všude jinde v Němci okupovaných zemích, i na Slovensku přicházely ke slovu protizidovské zákony. Jenže Slovensko okupováno nebylo a zákony nevyhlašovali Němci. Těto pochybné práce se ujali sami Slovinci poté, co vyhlásili Slovenský štát. Evina otce jako Žida vyhodili z banky. Rodina musela odevzdat cennosti, kožešiny, rádia. A také Eva musela obměnit svoje zvyky. Už se nemohla bez rizika procházet svým milovaným bratislavským Starým městem, ani chodit na procházky kolem Dunaje. Všechno bylo zakázáno. I vzdělání. Jeden rok strávila ve slovenské střední škole, přitom slovensky neuměla ani slovo. Další rok šla na židovské gymnázium. Jinam nesměla. Od roku 1941 bylo na Slovensku Židům zakázáno vzdělávání vůbec. A začalo období nošení hvězd. Měly barvu podobnou, jako ty na obloze.

Chava v roce 1942. V té době už pro Židy na Slovensku přestávalo být místo.

Členkou sionistického hnutí Makabi Hacair

Tedy se Eva, teď už Chava, připojila k sionistickému mládežnickému hnutí Makabi Hacair (Mladý Makabejec). Říkala tomu „můj druhý domov“. Rodiče příliš nadšení nebyli, ale dceřinu volbu akceptovali. Nic jiného jim také nezbyvalo. Hnutí v té době organizovalo pro své členy tzv. hachšary, praktický přeškolovací výcvik, kde celé skupiny mládeže žily komunitním způsobem. A připravovaly se na odchod do Palestiny, což bylo cílem všech sionistických spolků. Na hachšará do Čadce zaměřenou na práci v zemědělství odjela i Chava. Bylo to na podzim roku 1941. Židovská mládež zde nejen pracovala, ale také se učila hebrejštinu a další předměty. Doháněla tak to, co jí odepřela majoritní společnost. Jenže idyla netrvala dlouho. Po půlroce, v březnu 1942, začaly transporty. Až na malé výjimky téměř všichni členové její skupiny byli do transportu zařazeni. Chava a tři její kamarádky však neměly požadovaný věk, a proto byly poslány domů:

„Bolo veľmi ťažké sa z toho nejako dostať a začať niečo robiť. Ale po tom prvom smútku sme si uvedomili, že keď neurobíme všetko, aby sme nejako prežili, aby viac mládeže prežilo, lebo skôr alebo neskôr nás pošlú do nejakého lágru. A tak sme sa zorganizovali.“

Po návratu z hachšary Chava našla své staré známé z bratislavské skupiny Makabi Hacair a jelo se dál. Bylo třeba zabezpečit prozaické věci, jako byl například nákup potravin na černém trhu a posílání balíčků známým do pracovních táborů. Také návštěvy rodičů členů, kteří byli v lágrech, patřily k povinnostem těch, kteří zůstali na svobodě. Fungovalo i slabé spojení do českého Terezína. Využívaly se všechny možnosti, pomáhali i nežidé. Učitelka Edith z evangelické školy u sebe schovávala Židy. Jenže – začaly se množit velmi špatné zprávy.

První zvěsti o katastrofě přinášeli železničáři, kteří jezdili s vlaky do Polska, a tytéž vlaky se vracely prázdné: „Oni ako prví rozprávali o tom, čo sa tam deje. Tiež nevedeli všetko, ale faktom bolo, že sa vrátili sami – bez nikoho. Pomaly sme sa dozvedali details. Boli niekoľkí, čo ušli z ghetta. Jedna, volala sa Chajka, tiež ušla, sedela nejakú dobu v Bratislave. Ona mala denník, ktorý viedla ešte tam v Polsku. Sedeli sme celé dni a ona mi z neho predčítala, ja som to nejako prekladala.“

A najednou bylo jasné, že u posílání balíčků to nesmí skončit.

Kdo zachrání jeden život...

Talmudická legenda „Chasidej umot ha-Olam“ (hebr. spravedliví mezi národy) tvrdí, že v kterémkoliv okamžiku dějin žije na světě šestatřicet spravedlivých, tj. těch, kteří vyznávají zákony Boží, nejsou ale židovského původu. Jak ale nazvat Žida, v tomto případě Židovku, která zachránila celou řadu svých soukmenovců tím, že kradla na matrice osobní doklady, vyráběla falzifikáty, tyto falzifikáty podepisovala – a s padělánými doklady je posílala přes hranice, když predikát „spravedlivý“ se vztahuje pouze na góje? Nezvyklého poděkování za tuto činnost se Chavě dostalo na místě, kde by to nejméně očekávala: v koncentračním táboře v Osvětimi. Ale to dost předbílám.

Vědomí blížící se katastrofy aktivovalo k ilegální činnosti mnohé skupiny z různých mládežnických hnutí včetně Makabi Hacair. Také Chavina skupina se zapojila do práce na výrobě falešných dokumentů. Jak už bylo řečeno, Chava na bratislavské matrice „uklízela“ prázdné formuláře na kenkarty:

„Kto mohol nejakou pracovať a zarábať peniaze, to robil. Kto z nás nevyzeral príliš židovsky, tomu sme zadovážovali falošné papiere a podľa možnosti aj miesto a byt. Jeden starší člen hnutia bol už ženatý a mal byt, kde sme teda vyrábali tie falošné papiere. Ja neviem, asi som vždy dobre kreslila, tak to mi asi pomohlo, že mi pripadalo veľmi ľahké tie podpisy urobiť. Problémom bolo, aj komu to dať, lebo sme si museli byť istí, že to je niekto, kto nás neprezradí.“

Platilo: pomoz, kde pomoci můžeš bez ohledu na nebezpečí, které hrozí. Tady však hrozilo nejen nebezpečí, nýbrž dokonce smrt. Jenže: Chava dodnes nechce nic slyšet o tom, že to vlastně bylo neobyčejné hrdinství. Nicméně „kdo zachrání jeden život, jako by zachránil celý svět...“.

Zatčena

V neztenčení míře se pokračovalo ve výrobě falešných dokumentů a na převádění ohrožených kamarádů do Maďarska. Přecházely celé skupiny Makabi Hacair a někteří se dostali až do Palestiny. A pak v dubnu roku 1944 utekli z Osvětimi Walter Rosenberg a Alfred Wetzler. Zpráva, kterou oba uprchlíci sepsali pro vedoucí činitele slovenské Ústředny Židů, pomohla odhalit nacistická zvěrstva páchaná v koncentračních táborech. Od té chvíle bylo jasné, co znamená eufemistické označení „přesídlení na východ“. Přesný význam tohoto sousloví znala i Chava – po vyhazovu z banky totiž její otec pracoval jako přednosta finančního oddělení

V předvečer šabatu. Na fotografii z roku 1943 přítelkyně z hnutí Makabi Hacair: Aviva Markovičová (dnes Magen), Chava a Sonja Brück (dnes Bachner)

právě této Ústředny a doma se o zprávě hovořilo poměrně otevřeně. A tak když byly v německé režii během Slovenského národného povstání obnoveny transporty a začala druhá vlna deportací, Chava přesně věděla, co ji čeká. Razie na bratislavské Židy se uskutečnila 29. září 1944 a zatčena byla celá rodina Fürstů.

To, co Chavě nikdy nevymizí z paměti, byly okamžiky těsně po zatčení: *„Dodnes vidím samu seba, ako stojím u Dunaja, mesiac svietil a bola tma. Ako tá rieka išla okolo, pomyslela som si, že to je teda poslednýkrát, čo vidím Dunaj. Lebo som vedela...“*

Všechny je převezli do sběrného tábora v Seredi a za pár dní dobytčákem rovnou do Osvětimi. Když se na rozřazovací rampě loučila s otcem, věděla, že se musí postarat o mladší sestru Agi, se kterou absolvovala celou svoji koncentračnickou anabázi. Maminka byla poslána na špatnou stranu. Šla rovnou do plynu.

I když se dožiju sta let, nezapomenu...

Není možné vypsat všechno, s čím se Chava po příjezdu do osvětimského koncentračního tábora setkala. Nicméně občas se vyskytly i překvapivé momenty. Tyhle stojí za zaznamenání: *„To prekvapenie bolo, že nás po sprche nahnali do baraku a nie do plynu. Došli sme do toho baraku, naraz nejaká pani, mohla byť vo veku mojej mamy, ma zbadala, padla predo mnou na kolenná a hovorí: „Ako sa ti môžem poďakovať, keď ťa tu vidím?!“ Dva dni predtým som dala jej dcére falošné papiere a ona sa niekde schovala.“*

Hmatatelnější důkaz o tom, že Chavina práce měla smysl, nemohl existovat.

Skomírající německý válečný průmysl potřeboval neustále nové a nové pracovní síly a tak byla Chava se stovkami dalších žen odvezena do Freibergu poblíž Drážďan, spadajícího pod koncentrační tábor Flossenbürg. Tam si zástupci různých firem vybírali otrokyně na práci. Skutečně to fungovalo jako na novodobém trhu s otroky: svléct do naha, seřadit se na nástupu a čekat na prohlídku. Něco, co si dneska už těžko dovedeme představit. Všechno ale bylo lepší než Osvětim. A tak Chava začala pracovat v továrně na letecké součástky, která byla zvenčí maskovaná jako „Porzellanfabrik“. Zpočátku se bydlelo v továrně, v lednu 1945 byly vězenkyně přestěhovány do baráků přímo ve freibergském koncentráku. Podmínky byly strašné. Jídla bylo stále méně a méně, až už nebylo téměř žádné. Nicméně ženská vydrží víc než kuň. Chava, která téměř násilím udržovala naživu mladší sestru, vzpomíná: *„Moja sestra Agi dodnes hovorí, že kvôli mne prežila a ja hovorím, že som prežila kvôli nej, lebo som mala zodpovednosť. Keď som sa lúčila s otcom, tak mi povedal: „Postaraj sa o svoju sestru...“*

Naději pomáhalo udržovat večerní povídání o tom, co bude „potom.“ Největší luxus v myslích vězenkyň představoval krajíc chleba tlustě namazaný máslem... A bylo důležité také rádio, ukryvané francouzskými válečnými zajatci, se kterými se vězenkyně občas setkávaly při práci. Optimismus dodávaly zprávy o pokračujícím kolapsu německých vojsk. Fronta se přibližovala k Freibergu.

Ve dnech, které předcházely osvobození, panoval neskutečný chaos. Tuřínové polévky bylo den ode dne méně, chleba nebyl téměř vůbec. Jednoho dne zmizely dozorkyně z řad SS, ale velitel tábora, německý unterscharführer, usoudil, že je potřeba i nadále udržovat „morálku“ vězenkyň a zařídil převoz do dalšího koncentračního tábora. A tak se Chava spolu s ostatními dostala na konci dubna 1945 do Mauthausenu. Tam se také dočkala příjezdu americké armády. Na psacím stroji, který zbyl v jedné z opuštěných kanceláří, začala ihned za čerstvé paměti sepisovat válečné zážitky. Jak důležitá to byla myšlenka, se ukázalo po mnoha desetiletích: v době těsně po osvobození byl holocaust skutečností, která nevyžadovala dokazování. Popírači se svými iracionálními tvrzeními se objevili mnohem později...

Všechny cesty vedou do Bratislavy...

Domů do Bratislavy se Chava a Agi dostávaly různými cestami: lodí, vlakem, autem i pěšky. Shledání s rodinou však kalilo vědomí, které je neopouštělo po celou dobu: rodiče se nevrátí. Nic už nebylo jako předtím. Ale bylo třeba žít dál. Chava našla několik přátel z hnutí mládeže, od Červeného kříže dostali bývalou židovskou vilu – v nepopsatelném stavu: posledním uživatelem byla armáda. Postupně se však tenhle dům měnil na útočiště osiřelých židovských dětí bez domova, posbíraných po celém Slovensku. Zbavit tyto děti válečných traumat, naučit je

Rok 1945. Sešli se přeživší členové rodiny Furstových. Chava ve druhé řadě třetí zleva

1947. Chava se svým nastávajícím, Maxem Liebmem

základním návykům a zajistit vyučování, to vše patřilo k úkolům, před které byli vedoucí domova postaveni. Tím nejdůležitějším však bylo připravit děti na odjezd do Palestiny.

V únoru 1946 do tohoto dětského domova dorazil také chlapec z Prahy jménem Max Liebman, poslaný vedením Makabi Hacair na pomoc personálu, kterému velela Chava. Setkaly se dvě vyhraněné individuality, takže to zpočátku vypadalo na „válku světů“. Nicméně, jak už to v životě a v pohádkách chodí, nakonec vše skončilo svatbou. Paradoxní na celé situaci bylo, že Chavu a Maxe oddával pan Janota, šéf matřiky, na které Chava „uklízela“ prázdné kenkarty a různé formuláře nutné k výrobě a padělání osobních dokladů. Takže po celou dobu obřadu měla jedinou starost: aby nebyla odhalena 😊.

Doma v Izraeli

Po převzetí moci komunisty postupně končila v Československu činnost všechna židovská mládežnická sionistická hnutí. Chava s Maxem už do Palestiny odeslali většinu svých svěřenců, sami ale setrvali na svých místech: vedení Makabi Hacair za ně zatím nemělo náhradu. Do Haify proto připluli až v květnu 1949. Jeli rovnou do kibucu Kfar Hamakabi, který jejich organizace začala budovat v polovině třicátých let. Zůstali zde až do roku 1951, a protože se v mezidobě rodina rozrostla o další dvě děti, přestěhovali se Livniovi do vlastního domku v Kirjat Ti'von. Život si uspořádali podle svého. Max pracoval jako technik, Chava vyučovala keramiku.

V Chaviných zápiscích „Střípky vzpomínek“ čteme: *„Jednou jsem napsala, že nikdy nezapomenu – a nezapomněla jsem, i když je toho hodně nejasného a zamříženého. Ale to nejdůležitější nejsou přesná data...“* Do dnešních dnů je Chava členkou izraelského spolku Beit Terezín, který se stará právě o to, aby se nezapomnělo. Nezapomnělo na dobytčáky plné lidí putující krajinou smrti, na dým vznášející se nad krematoriem v Osvětími, na hrůzy holocaustu. Chava je také živou připomínkou obyčejného lidského „pomoz, kde pomoci můžeš“. A patří na pomyslný skautský piedestal hrdinů, třebaže ona sama si to nemyslí.

Chava Livni s manželem a mojí maličkostí, Kirjat Ti'von 2014